

Serge Moureaux en de anderen in hun strijd voor de Algerijnse onafhankelijkheid

André Mommen

“La libération de l'individu ne suit pas la libération nationale. Une authentique libération nationale n'existe que dans la mesure expresse où l'individu a amorcé irréversiblement sa libération.”

Franz Fanon

Het Algerijnse verzet had op een gegeven moment grote behoefte aan logistieke hulp van buiten, zeker toen de Franse geheime diensten erin waren geslaagd om de communicatiekanalen in Frankrijk te infiltreren en te vernietigen. Serge Moureaux organiseerde daarom op Belgisch territorium netwerken die de Algerijnse militanten moesten toestaan om in alle stilte de Frans-Belgische grens over te steken en vanuit België hun acties te coördineren.

Op 18 maart 1962 werden de Akkoorden van Évian ondertekend waardoor Algerije nog dat jaar onafhankelijk zou worden. Dat betekende een grote overwinning voor het anti-imperialistische kamp in het algemeen én voor het FLN (*Front de Libération Nationale*) in het bijzonder. Het FLN had immers in november 1954 de gewapende strijd tegen het Franse kolonialisme aangegaan en na een zeer bloedige oorlog de overwinning behaald. Het was ook een grote overwinning door het Arabisch nationalisme op de Westerse overheersing in de regio en op de feodale regimes in de Arabische wereld. In vooruitstrevende linkse kringen in Frankrijk en waar ook ter wereld was de genoegdoening groot. Het kolonialisme was een zware klap toegevend. De Algerijnse bevrijdingsstrijd toonde meteen aan dat andere koloniale volkeren in Afrika, niet in het minst die in Zuidelijk Afrika, deze weg van de gewapende opstand moesten volgen.

De Algerijnse uitdaging

De herdenking van 50 jaar onafhankelijkheid is uiteraard in Algerije, maar ook in Frankrijk, waar een belangrijke gemeenschap van Algerijnse immigranten woont, niet ongemerkt voorbijgegaan. Ook in België, maar dan wel vooral (of uitsluitend?) in het Franstalige landsgedeelte, is deze heuglijke gebeurtenis herdacht. Vooral dan in het milieu van de nog levende “porteurs de

valises”, d.w.z. diegenen die de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijd door transport van wapens en gedrukt materiaal vanuit België naar Frankrijk mogelijk maakten en Algerijnse militanten alhier hielpen verbergen. Onder hen was Serge Moureaux altijd de meest emblematische figuur. Ook vandaag nog.

Deze oudstrijders zijn sinds jaar en dag verenigd in *Les amitiés belgo-algériennes* (LABA). De LABA organiseerde dan ook dit jaar bijeenkomsten om het heuglijke feit van vijftig jaar onafhankelijkheid te vieren. *Le Soir d'Algérie*¹ rapporteerde begin dit jaar al over een herdenkingsbijeenkomst in *Le Foyer européen* te Sint-Joost-ten-Node, waarbij vooral Serge Moureaux, “l'homme, l'avocat, l'universaliste, le porteur de paix, l'infatigable meneur vers l'indépendance de l'Algérie” in het zonnetje werd gezet.² De film *Le Front du Nord – des Belges dans la guerre d'Algérie*³ van RTBF-realisator Hugues Le Paige uit 1992 werd nog eens vertoond.⁴ In Frankrijk was deze verjaardag het sein voor feesten in de wijken met veel bewoners van Algerijnse origine. In Vlaanderen bleef uiteraard alles rustig op de festivalweides ...

En toch ... dat meer dan vijftig jaar geleden jonge Belgische intellectuelen uit vooruitstrevende kringen vanaf het uitbreken van de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijd

hun solidariteit met het FLN betuigden, was niet meteen evident. Algerije was ver weg, *terra incognita*, en over datgene wat er daar precies gebeurde, waren de media eerder zuinigjes in hun berichtgeving. Woonden er niet zo een miljoen blanken in Algerije, vooral dan in grotere steden als Algiers, Oran en Constantine? Het betrof hier in meerderheid geenszins rijke kolonisten of grootgrondbezitters, maar veelal kleinburgers en arbeiders. Die waren aanvankelijk allerminst “rechts”. De PCF had zelfs onder deze Franse kiezers een stevige aanhang verworven. De economie van Algerije draaide vooral rond de handel in agrarische producten, waartoe ook de goedkope wijn behoorde. In alles geleek het Algerijnse kustgebied op dat van Zuid-Frankrijk. Indien men de Algerijnse bevolking zelf, die in bittere armoede leefde en verstoken was van politieke en sociale rechten, maar buiten beschouwing liet. De officiële ideologie was dat Algerije een stukje Frankrijk was. Sinds 1830, het jaar dat Franse troepen Algiers hadden ingenomen. Dus met wie solidair zijn? Was het niet een kwestie van een ontwikkelingspolitiek ontwerpen waarbij ook de etnische Algerijnen een deel van de welvaartskoek konden krijgen? Dat was de politiek die de socialistische premier Guy Mollet al snel op de rails wilde zetten om de “assimilatie” te doen slagen. Een aantal Algerijnse intellectuelen was dat idee zelfs niet helemaal ongenegen, wat zou impliceren dat alle Algerijnen de Franse nationaliteit zouden verwerven en daarmee ook alle politieke rechten verwerven, nl. het algemeen stemrecht.

Niets was echter wat het leek. De eerste barsten in de Franse koloniale overheersing in Algerije werden al na de Eerste Wereldoorlog zichtbaar. Het verzet tegen de Franse aanwezigheid ging vooral uit

van de *ulama*, de moslimgeestelijkheid. Ontwikkelde Algerijnen uit de middenklassen in de steden wilden echter naar Frans voorbeeld een seculiere samenleving opbouwen. Deze twee modellen stonden uiteraard haaks op elkaar, maar dat sloot uiteindelijk tijdelijke bondgenootschappen tegen de gemeenschappelijke vijand niet uit.

De Russische Revolutie van 1917 had daarbij allen ervan overtuigd dat de bevrijding van het koloniale juk een *politieke strijd* impliceerde, dus het zoeken van de confrontatie met de politieke tegenstander. Lenin had daarbij in 1920 de oproep gelanceerd dat ook de onderdrukte volkeren in opstand moesten komen en in hun strijd het internationale proletariaat de hand moesten reiken. Hetgeen de *Comintern* daarna inspireerde om uit te pakken met een *Anti-Imperialistische Liga* die in februari 1927 haar eerste congres te Brussel hield.⁵ Prominent aanwezig op dat congres waren de socialistische linksen met P.-H. Spaak, Dr. Albert Marteaux, Fernand en Louise Brunfaut, etc. en enkele Belgische communisten en syndicalisten. Er waren ook Chinezen present, veelal studenten, en zelfs twee generaals van de nationalistische *Kwo Mintang*, nl. Lu Chung-lin en Shao Li-tse. Uit India noteerde men de aanwezigheid van o.a. Jawaharlal Nehru, uit Nederlands Indië de nationalist Mohammed Hatta en uit Senegal Lamine Senghor. Noord-Afrika was op dat moment nog niet echt aan de revolutie toe. De vereniging *Étoile Nord-Africaine* was wel present met o.a. Messali Hadj, doch het betrof hier enkel een koepelorganisatie van Tunesische en Algerijnse moslims.

Het Algerijnse nationalisme *stricto sensu* zou pas in 1937 vorm krijgen met de oprichting van de *Parti du Peuple algérien* (PPA) door Messali Hadj. Maar Messali Hadj, rond wie zich een opmerkelijke personen-cultus ontwikkelde, ging in 1944 wel, om zijn basis te verbreden, een alliantie met de *ulama* aan. De nederlaag van het fascisme in Europa leverde evenwel voor de Algerijnse bevolking niets op. De repressie sloeg onverbiddelek toe. Demonstraties werden in het bloed gesmoord. Messali Hadj stichtte daarom in 1946 een *Mouvement pour le triomphe des libertés démocratiques* (MTLD), terwijl datzelfde jaar Ferhat Abbas een rivaliserende *Union démocratique*

Ben Bella en Nasser

du manifest algérien (UDMA) opzette. Deze bewegingen radicaliseerden al snel en binnen de MTLD ontstond een fractie die de *gewapende* opstand wilde organiseren. Een *Comité révolutionnaire pour l'unité et l'action* (CRUA) zag het licht. Het FLN ontstond pas in oktober 1954 en lanceerde op 1 november 1954 de *gewapende* opstand. Messali Hadj reageerde met de oprichting van een *Mouvement national algérien* (MNA) dat al spoedig de sympathie van vooruitstrevend links in Frankrijk en ook van de PCF verwierf. Het bleek een verkeerde gok te zijn. Want Ferhat Abbas werd in 1956 met zijn aanhangers lid van het FLN en ging nu een Voorlopige Algerijnse Regering in ballingschap leiden. Deze regering kreeg de steun van Arabische en nationalistische kringen in de regio, o.a. van Nasser in Egypte, maar ook van Habib Bourguiba in Tunesië.⁶ Na een moeizaam begin kreeg de *gewapende* opstand – en daardoor ook de revolutie – de wind in de zeilen toen het *Armée de Libération Nationale* (ALN) de guerrilla ging leiden. Die min of meer professionele *gewapende* macht trok ook (gevluchte) Algerijnse soldaten en officieren aan en beschikte weldra over modern wapentuig. Dat noopte de Franse regering om weldra zo een 500.000 dienstplichtige soldaten naar Algerije te sturen. Er ontwikkelde zich een “vuile” oorlog tegen de burgerbevolking en een repressie die in de Franse geschiedenis haar weerga niet vond. Naar schatting vonden ongeveer een miljoen mensen de dood op een

Algerijnse bevolking van zeker niet meer dan tien miljoen. Een ongekende slachting die ook het resultaat was van *systematische* uithongering in de concentratiekampen in Algerije én in Frankrijk (o.a. in het grote concentratiekamp te Larzac).

Dat betekende echter niet dat het Algerijnse verzet al die tijd een gesloten front vormde. Het FLN was een frontorganisatie met vele kamers. Er was nog het MNA van Messali Hadj dat weldra in een strijd op leven dood met het FLN was gewikkeld, dat intussen in Algerije steeds meer aan aanhang inboette, doch in Frankrijk nog altijd representatief was onder de ingeweken Algerijnen in de bidonvilles rond Parijs en elders. Dat gold ook voor de ongeveer 2.000 Algerijnen die in de Waalse mijnen werkten. Onderlinge afrekeningen waren voortaan schering en inslag.

Het FLN was zelf ook in fracties en ideologische stromingen verdeeld. Er waren de nationalisten en de marxisten die een verschillend ontwikkelingsmodel voorstonden. Er was de militaire arm (ALN) die steeds meer invloed verwierf naarmate de oorlog vorderde. De militairen steunden een politiek van modernisering tegen de *ulama* in. De burgerlijke vleugel in het FLN, nl. de UDMA van Ferhat Abbas stond daarbij een liberale, geen socialistische revolutie voor en verloor daardoor de sympathie van het ALN. Toen in 1961 de onderhandelingen met de Franse regering afsprongen, werden Ferhat Abbas en

zijn medestanders uit de voorlopige regering gewipt.⁷ Het ALN domineerde al eerder achter de schermen de voorlopige regering, maar koos nu voor een *radicale* breuk met Frankrijk. Symbolische figuur in deze politiek werd de “historische” Mohammed Ahmed Ben Bella die later de eerste regeringsleider zou worden.

Het FLN zette in 1961 resoluut koers naar een onafhankelijk Algerije en wilde niet meer praten over enige vorm van federatie met Frankrijk. Het FLN wist immers dat het gewonnen spel had, want de Franse regering was tot de bevinding gekomen dat deze oorlog niet meer te winnen was. Vanuit Washington werd tevens de nodig druk uitgeoefend om tijdig tot een vergelijk te komen. De Amerikanen waren bang voor het scheppen van een tweede Cuba. Nieuwe onderhandelingen zouden dan uiteindelijk in 1962 leiden tot de totale onafhankelijkheid van Frankrijk, waarbij de Algerijnse regering de zeggenschap over de Sahara zou verwerven. Men kon nu beginnen aan de opbouw van de Algerijnse natie. Hoe dat moest was een zorg voor de onmiddellijke toekomst.

De onafhankelijkheid van Algerije zorgde niet alleen voor vreugde bij de Algerijnse bevolking, maar ook voor veel tandengeknars bij de Europese bevolking, het Franse leger, politiek rechts, etc. Allen betichtten president de Gaulle ervan het imperium in de uitverkoop te hebben gezet. De OAS (*Organisation de l'armée secrète*) zorgde voor een golf van terreuraanslagen in Algerije en in Frankrijk. Maar de OAS streed een verloren strijd. Iedereen wist dat. De grote massa van de Franse bevolking was deze oorlog, die naar schatting 25.000 Franse dienstplichtigen het leven had gekost en een steeds groter deel van de staatsbegroting opslokte, hartsgrondig beu geworden. Men was ook de haast permanente staat van beleg en de aanslagen moe. Toen de entourage van president de Gaulle accepteerde dat niets een repatriëring van de Franse onderdanen in Algerije in de weg stond, was ook de politieke boedelscheiding een feit. De Fransen in Algerije, ook wel “les pieds noirs” genoemd, pakten massaal⁸ hun koffers in de wetenschap dat ze Algerijns bloed aan hun handen hadden, of ten minste mede verantwoordelijk waren voor al hetgeen de Algerijnse bevolking sinds 1830 was aangedaan.

Deze immigranten – de meesten kenden Frankrijk alleen maar van horen zeggen – zouden nadien vooral in Zuid-Frankrijk een reservoir van rancuneuze kiezers vormen waaruit in de eerste plaats het *Front National* (FN) later zou putten. Tot daar de geschiedenis.

Politieke of humanitaire hulp

De solidariteit met de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijd kwam in België en elders eerder traag op gang. Daar waren allerlei redenen voor. Ten eerste was er de onbekendheid met de precieze voorwaarden waaronder die strijd vorm kreeg. Het betrof hier immers een *gewapende* strijd die aanvankelijk lokaal georganiseerd was. Er was de verdeeldheid onder de Algerijnse nationalistes. Hun ideologie was nog niet helemaal scherp uitgetekend. Het humanistisch progressisme werd vooral door Franz Fanon, die met de FLN samenwerkte, bepaald.

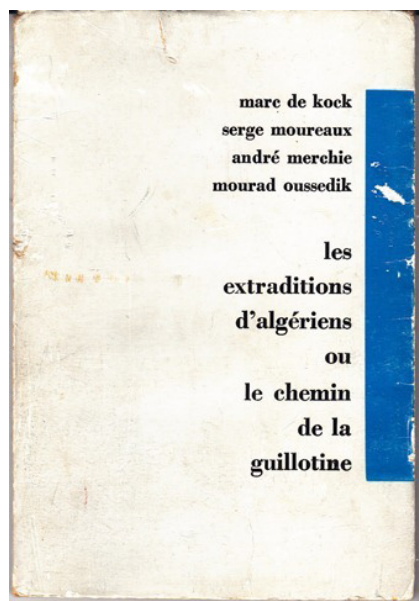
Voorts waren er ook in België continenten Algerijnse arbeiders neergestreken, hoofdzakelijk in de Waalse mijnen die om arbeidskrachten verlegen zaten. Er waren Algerijnse militanten die, om uit de greep van de Franse politie en de huurmoordenaars te blijven, illegaal de grens waren overgestoken en in België ondergedoken zaten. De Franse regering ging op jacht naar deze “terroristen”. Allerlei gebeurtenissen zetten al gauw de politieke verhoudingen verder op scherp. In de herfst van 1956 had een gecombineerde actie van het Israëlische leger en Frans-Britse interventietroepen geleid tot een aanval op het Suezkanaal en dus op het nationalistische regime van Nasser in Egypte. Het Belgische grootkapitaal was intussen zenuwachtig geworden, want de onrust in Noord-Afrika kon gemakkelijk overslaan naar Belgisch Congo. Vanuit deze financiële groepen dacht men uiteraard eerst en vooral aan de eigen belangen, dus aan het steunen van de Franse regering tegen de “terroristen”.⁹ Dat was ook de koers van de Belgische regering. Algerijnse militanten waren dus in principe niet welkom in België. Echter, de Belgische regering kon niet langer meer blind blijven voor hetgeen in Algerije én in Frankrijk aan de hand was, al was het maar vanuit humanitair oogpunt, en wegens de zuiver politieke onzekerheid toen in 1958 generaal de Gaulle de macht

naar zich toetrok en de Vijfde Republiek vestigde.

Het verzet in Franse intellectuele kringen tegen de martelpraktijken en de toestanden in de gevangenissen en concentratiekampen, verschijnselen die men tijdens de Tweede Wereldoorlog had meegemaakt, zorgde ook in België voor steeds meer weerklank. Jean-Paul Sartre e.a. hadden al snel via hun tijdschrift *Les Temps modernes* hierover de kat de bel aangebonden. De katholieke auteur François Mauriac, nochtans een aanhanger van de Gaulle, sprak zijn verontwaardiging uit. In progressief-christelijke kringen met bladen als *Témoignage chrétien* en *Esprit* was het verzet eveneens gegroeid. Die bladen werden ook in Frans-talig België gelezen en zij voedden de kritiek vanuit links-christelijke hoek. Alles draaide telkens rond de thema's van de dekolonisatie, het afwijzen van een slaafse houding ten aanzien van Washington en de Duitse herbewapening, de ongerustheid over een mogelijke atoomoorlog, plus uiteraard de verkalking in de Katholieke Kerk en het spook van de economische stagnatie met haar massawerkloosheid.

Daarnaast waren er uiteraard ook politici die elk conflict met Parijs wilden vermijden. Dat gold vooral voor de meeste socialistische politici¹⁰ die wel verbaal met de mensenrechten waren begaan, maar in de praktijk geenszins de toenmalige socialistisch-liberale coalitieregering van A. Van Acker (1954-58) in verlegenheid wilden brengen. Ook niet nadat zich in 1956 een *Comité belge pour la Paix en Algérie* (CPPA) had gevormd.¹¹ In deze kringen keek men liever de kat uit de boom. Dat gold ook voor een aantal katholieke politici (o.a. Raymond Scheyven en Gaston Eyskens) van wie was geweten dat ze ongerust waren over de gebeurtenissen in Algerije.

De naamgeving van het CPPA spreekt boekdelen. Het comité wilde dus de “vrede” in Algerije herstellen, niet ijveren voor de “onafhankelijkheid”. Dat gold bij de oprichting in 1956. Het comité wilde liefst zo breed mogelijk scoren en telde onder zijn leden dan ook een aantal vooraanstaande juristen, naast prominente vakbondsmilitanten¹², journalisten en intellectuelen, veelal met bindingen met de universiteiten van Luik, de Franstalige afdeling van Leuven

en Brussel.¹³ En die intellectuelen waren niet noodzakelijk alleen maar van vrijzinnige signatuur. Een niet gering aantal van hen behoorde tot de Belgische afdeling van het tijdschrift *Esprit*.¹⁴ Het comité wilde eerst en vooral de Belgische publieke opinie bewerken en sympathie oogsten voor het Algerijnse verzet in de breedste zin van het woord. Dat betekende aanvankelijk dus niet noodzakelijk en uitsluitend voor het FLN! Het comité pakte uit met manifesten en meetings waarvan men hoopte dat ze door de pers zouden worden overgenomen en eventueel becommentarieerd. De nadruk kwam uiteraard te liggen op de schendingen van de mensenrechten door de Franse regering en de onrechtvaardige behandeling van de Algerijnen in hun eigen land door de Franse koloniale machthebbers. Het comité poogde door lobbywerk de politici te beïnvloeden. Dit alles was uiteraard heel braafjes en gebeurde met de nodige omzichtigheid, waarbij politici van de eigen “politieke familie” door de leden van het comité werden benaderd.

Maar omdat de toestand in Algerije en in de wereld snel evolueerde, moest het comité ook dingen organiseren die niet helemaal strookten met de Belgische “legaliteit”. Om de Algerijnse strijd concreet vooruit te helpen diende men op *andere fronten* actief te worden en vooral verantwoordelijkheden te nemen. Daar was niet alleen durf voor nodig, maar ook inventiviteit en politiek inzicht in het labirint van het strijdtoneel. Alleen door een geheime organisatie op te zetten kon dat lukken. Dat wilde uiteraard niet zeggen dat men meteen dan maar de

humanitaire hulp moest opgeven. Integendeel, de humanitaire hulp kon als een nuttige dekmantel worden gebruikt voor “illegale” activiteiten, d.w.z. de “bovenwereld” stond dan in dienst van de “onderwereld”. Dat laatste betekende ook dat naast de officiële en algemeen bekende verantwoordelijken en militanten die uitsluitend tot de “bovenwereld” behoorden, er ook militanten alleen met “illegale” activiteiten bezig waren. Deze laatsten kende men uitsluitend onder een pseudoniem. Wat naderhand soms tot grappige confrontaties kon leiden. Wie kon vermoeden dat ene “Alex” niemand minder dan Luc Somerhausen was? Lieden als Somerhausen hadden hun ervaringen uit het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog meegebracht.

Omdat men van de nood een deugd moest maken en ook omdat alle impulsen van de Algerijnse nationalisten kwamen, stond er automatisch een dienstbaarheidscultus ten aanzien van de Algerijnse zaak. Hoe breed ook geformuleerd, deze cultus zorgde voor een groot wantrouwen ten aanzien van alles wat “officieel” was. Officieel was hier het politie- en gerechtelijke apparaat, de burgerlijke politieke wereld, de geheime diensten met hun vertakkingen en hun medeplichtigheden, enz. Aldus werd de strijd voor de Algerijnse zaak hertekend tot een blijvend engagement dat meer betekende dan alleen maar een vluchtige participatie in een solidariteitscampagne, een betoging, het uitdelen van pamfletten, een meeting.

Het gevolg van dit alles was dat zich achter de openlijke solidariteit met Algerije zich een parallelle wereld vormde die volgens de bekende technieken van de ondergrondse organisaties eigen standaarden ontwikkelde. Wie eenmaal aangebrand was, moest uit de ondergrondse organisatie verdwijnen en desnoods “bovengronds” gaan. Een ander gevolg van deze dualiteit was dat de “ondergronders” meegezogen werden door de dynamiek van de gewapende strijd van het FLN en dat er daardoor in principe geen heldere grens meer kon worden getrokken tussen wat “hier” nog wel geoorloofd was, maar “daar” niet meer. Men werd dus geconfronteerd met twee soorten legaliteit. Omdat *in concreto* veel activiteiten te maken hadden met het verlenen van “illegale” hand- en spanndiensten voor het Algerijnse verzet, sprak

men van ondersteunende acties in België, maar in Frankrijk vielen die onder de noemer van het “terrorisme”. En daarbij, internationaal lagen de zaken allerminst eenvoudig. Frankrijk was officieel niet in oorlog. Er werd alleen maar gevochten tegen opstandelingen.

Hoe een en ander precies in elkaar greep is achteraf moeilijk te reconstrueren, maar wel te beredeneren. De Belgische helpers van de Algerijnse zaak zouden ook nooit gewapende acties ondernemen of direct mede mogelijk maken. Vandaar dat de Belgische overheid moeilijk kon ingrijpen tegen de eigen staatsburgers. Wél zouden de helpers wapens (helpen) transporteren of drukwerk over de grens overbrengen, Algerijnse militanten in België een onderkomen bezorgen en hun acties faciliteren. Kortom, de “ondergrondse” van Belgische zijde zou zorgdragen voor de nodige infrastructurele hulp, niet instaan voor “terroristische” activiteiten. En omdat alles ondergronds gebeurde, stond de Franse regering internationaal zwak.

Serge Moureaux en zijn advocaten

Er stelde zich al vrij snel het probleem hoe men de Algerijnse militanten hier in België moest opvangen en wat men moest doen bij eventuele problemen met de Belgische overheid. Hier kwam veel juridisch denkwerk bij te pas. Vandaar dat er zich na verloop van tijd naast het comité een “advocatencollectief” vormde. Spil in dit advocatencollectief was de Brusselaar Serge Moureaux.¹⁵ Leden waren Marc De Kock, Cécile Draps en André Merchies, allen van de Brusselse balie.¹⁶ Marc De Kock, de latere stafhouder van de Nederlandse Orde van Advocaten te Brussel, was de enige Vlaming in dit gezelschap. Later traden ook de Luikenaars Jean Terfve en Jules Raskin toe. Beiden waren vooraanstaande communisten. Doch dit is slechts een detail. Serge Moureaux zou de actie verder uitbreiden door in 1960 het *Comité d'aide aux détenus algériens* op te richten. Daarnaast bestond het eveneens humanitaire *Aide médicale et sanitaire à l'Algérie* waartoe Ernest Glinne, Roger Lallemand en Francis Monheim¹⁷ behoorden en waarvan Philippe Moureaux lid zou worden toen hij als student aan de ULB voorzitter werd van de kring *Le Libre Examen*. Men

organiseerde handtekeningenacties voor de gemartelde Algerijnse militanten. En dat met enig succes, want men verkreeg o.a. ook de handtekening van ene Wilfried Martens.

Zoals reeds opgemerkt bleef het niet bij zuiver humanitaire acties. Het Algerijnse verzet had op een gegeven moment grote behoefte aan logistieke hulp van buiten, zeker toen de Franse geheime diensten erin waren geslaagd om de communicatiekanalen in Frankrijk te infiltreren en te vernietigen. Serge Moureaux organiseerde daarom op Belgisch territorium netwerken die de Algerijnse militanten moesten toestaan om in alle stilte de Frans-Belgische grens over te steken en vanuit België hun acties te coördineren. Zo organiseerde Moureaux bijvoorbeeld in het vakantiehuisje van zijn ouders te Lustin-sur-Meuse vergaderingen voor de *Conseil national de la révolution algérienne* (CNRA). Pikant detail: zijn vader was Charles Moureaux, de liberale burgemeester van Elsene, parlements lid en tevens minister van Onderwijs in de regering Eyskens-Lilar (1958-61).¹⁸ Hij wist “officieel” van niets. Samen met zijn echtgenote verstopte Serge Moureaux gedurende meer dan een jaar Ahmed Titouche, alias Marc Dujardin, in zijn eigen huis. Titouche was in België de verantwoordelijke voor het FLN.

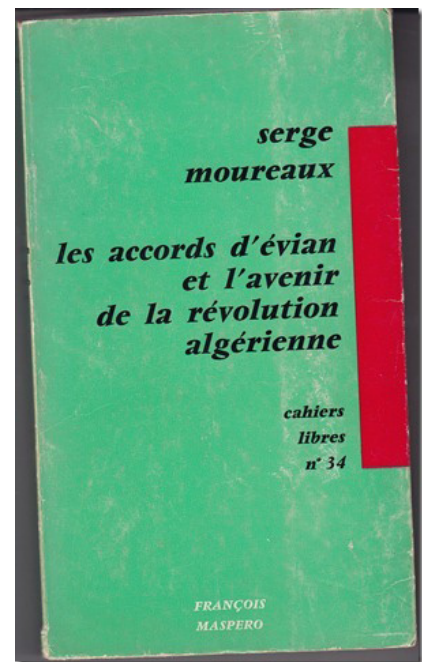
Dit alles betroffen allerlei belangrijke activiteiten die de kern van de verzetsorganisatie raakten. Maar er was ook het gewone handwerk waarzonder geen enkele verzetsbeweging kan overleven. Daarvoor bestond het Franse netwerk *Le Réseau Jeanson* dat wapens en drukwerk moest verspreiden. Uiteindelijk werd België de draaischijf van dit netwerk, omdat hier gemakkelijk handwapens (FN in Herstal!) konden worden gekocht en drukkers tegen betaling graag krantjes en pamfletten wilden vermenigvuldigen. Restte uiteindelijk nog het transport van dit compromitterende spul naar Frankrijk. Daarvoor schakelde men hoofdzakelijk studenten of kersvers afgestudeerden in. Deze Franssprekende jonge mensen zonder politieke anteceden ten of anderszins konden onopvallend de Belgisch-Franse grens passeren. Marcel Liebman beweerde ooit dat hij zijn auto wel eens uitleende voor dit soort transporten en in zijn autobiografie kan men lezen dat toen hij ooit “ontmaskerd” werd, daarna

alleen nog maar “diplomatieke” missies vervulde.¹⁹ Philippe Moureaux getuigde dat hij als student ook de rol van chauffeur op zich nam. Dat deed hij aan het stuur van de auto van zijn vader: “...aucun policier n’aurait osé intercepter la luxueuse voiture paternelle.”²⁰ Marijke Van Hemeldonck schrijft dat ze taken vervulde “waarvan ik noch de betekenis noch de draagwijdte beseft[e]. Met een geleende auto ergens tussen Aken en Keulen twee mannen oppikken, ze via een verlaten grenspost het land binnenbrengen en ze in de buurt van Doornik weer afzetten, zonder dat er een woord gewisseld wordt. Ik kan alleen vermoeden dat het om FLN-leiders ging. Of in het Luikse zware kisten opladen, en ze ‘over de schreef’ naar een verlaten pand in een voorstad van Rijsel brengen. Wapen-transport, begrijp ik later.”²¹

Maar niet iedereen had dat geluk. Men liep ook wel eens tegen de lamp. Dat gebeurde bijvoorbeeld met Jacky Nagels, toen student aan de ULB en lid van de KPB sinds 1958. Hij werd op 12 oktober 1960 aan de grensovergang van Bettignies onderschept met 1.500 exemplaren van *Vérité Pour*, een informatieblad onder redactie van R. Barrat, Claude Bourdet en Jean-Marie Domenach dat opkwam voor onmiddellijke vrede en totale onafhankelijkheid voor Algerije. In Frankrijk werd hij voor de rechtbank verdedigd door Serge Moureaux, Jules Raskin en Jean Terfve. De leiding van de KPB wilde hem nadien als lid royeren, maar hij kwam ervan af met een blaam...²²

Wat in deze opvalt is dat de daders van toen naderhand niet alleen zeer bescheiden zijn gebleven²³, maar ook dat ze graag hun acties bagatelliseren, alsof het een jeugdzonde betreft. Maar welke bagatel dan wel? Philippe Moureaux vroeg zich achteraf af of men met die hand- en span-diensten goed had gedaan. Zijn antwoord, hoe kan het ook anders, luidde eenvoudig: “La réponse est oui, indiscutablement. Ce qui s’est passé ensuite, c’est l’affaire des Algériens. Nous voulions aider ce peuple à choisir son destin, mais le reste ne nous regardait pas. (...) La lutte contre le racisme est un combat perpétuel; aujourd’hui le racisme d’hier renaît sous d’autres formes, comme l’islamophobie ...”

Hoe reageerde de Franse regering op al deze activiteiten vanuit het noorden? Niet

echt welwillend. Via protesten en diplomatieke druk poogde de Franse regering de Belgische onder druk te zetten om de Algerijnse “terroristen” op Belgisch grondgebied te arresteren en over de Franse grens te zetten. In Frankrijk wachtte hen haast zeker de guillotine, wat door het advocatencollectief van Moureaux werd aangegrepen om de Belgische overheid tot andere gedachten te bewegen.²⁴ Dat werd van Franse zijde beantwoord met terroristische maatregelen bedacht door de Franse geheime diensten en aanverwante organisaties. De vuile besognes werden over het algemeen door de gaullistische *Service d’Action Civique* (SAC) opgeknapt.²⁵ Een schimmige organisatie als *La main rouge* verstuurde bompakketten naar vooraanstaande leden van het solidariteitscomité. Pierre Le Grève kreeg op 25 maart 1960 een bompakket thuis bezorgd, maar dat ontplofte niet.²⁶ De Luikse leraar Georges Laperches liet echter door een dergelijk pakket nog diezelfde avond het leven.²⁷ De Franse diensten aarzelden ook niet om Algerijnen in België te executeren. Dat gebeurde op 10 maart 1960 met Aldi Aïssiou, student geneeskunde aan de ULB. Hij werd in zijn appartement aan de rue Longue Vie te Elsene vermoord.²⁸ Dergelijke activiteiten noopten echter de Belgische regering om op te treden, te meer daar de publieke opinie geschandaliseerd raakte door dit brutaal opereren van de Franse terroristische organisaties.

Naar wie luisterden de Belgen die actief betrokken waren bij de steun aan de Algerijnse bevrijdingsoorlog? Alleen maar

naar de stem van hun geweten? Allicht niet. Serge Moureaux getuigde in maart 2012 dat alles wat men deed in overeenstemming gebeurde met hetgeen de Voorlopige Algerijnse Regering voorschreef.²⁹ Dat is helder. Er moesten immers keuzes worden gemaakt. En die waren soms zeer moeilijk.

De Algerijnse arbeiders in België stonden bijvoorbeeld in meerderheid achter Mes-sali Hadj en zijn MNA. De rivaliteit tussen MNA en FLN nam toe naarmate de oorlog duurde. En dat leidde dan weer tot onderlinge afrekeningen. De Belgische militanten bemoeiden zich hier liever niet mee. De meeste militanten werden vooral gedreven door humanistische (mensenrechten) motieven en door humanitaire (hulpgoederen sturen naar de slachtoffers) bezorgdheid. Men zag het ook groots. Want de schepping van een nieuwe wereldorde stond eveneens op de agenda, niet alleen de Algerijnse onafhankelijkheid.

Men treft dan ook dezelfde personen aan in de steun voor de onafhankelijkheid van Algerije als voor de onafhankelijkheid van Belgisch Congo. De meesten zullen we ontmoeten aan de zijde van Patrice Lumumba. Onder hen was bijvoorbeeld ook Jean Van Lierde. Allen kwamen op voor de verdediging van de individuele vrijheden en ze waren tegenstanders van racisme, oorlog en menselijke uitbuiting, waar dan ook.³⁰

De toekomst van de Algerijnse revolutie

Serge Moureaux heeft zichzelf en de zijnen achteraf getypeerd als “advocaten zonder grenzen”.³¹ Dat is een beetje bescheiden uitgedrukt, want hij was méér dan een pleitbezorger van de Algerijnse zaak. Hij was achter de schermen ook een van de juristen die de Voorlopige Algerijnse Regering hielp om de onafhankelijkheid in 1962 voor te bereiden en verdragsrechtelijk in goede juridische vormen te gieten. Samen met zijn compagnons Marc De Kock en Roger Lallemand publiceerde hij dat werkstuk waarin de principes van de machtsoverdracht werden vastgelegd. Het boek verscheen nog voor de officiële onafhankelijkheid een feit was bij François Maspero in Parijs onder de titel *Les accords d'Évian et l'avenir de la révolution algérienne*.³²

We merken dat Moureaux en zijn vrienden een nogal optimistische en legalistische visie op de Algerijnse revolutie vertolken. De bedoeling is om na de onafhankelijkheid een democratische en sociale staat te scheppen met respectering van de fundamentele vrijheden.³³ Maar van de andere kant is Moureaux ook weer niet naïef. Aan de hand van diverse documenten laat hij zien hoe het standpunt van het FLN in de loop der jaren evolueerde. In het begin lag nog niets precies vast. De doelstellingen van de gewapende strijd werden slechts langzaam tijdens de bevrijdingsoorlog scherper gesteld.

Kern van de zaak was dat de Algerijnse natie internationale erkenning moest krijgen, de integriteit van het territorium³⁴ moest worden gegarandeerd en de machtsoverdracht moest daarna goed worden geregeld.

En dan was er nog het statuut van de Europese minderheid en de samenwerking met Frankrijk. Het meest dringende probleem was het beschikkingsrecht over de Sahara waar inmiddels olie was aangeboord. Het plan van Frankrijk was om de Sahara uit de boedelscheiding te lichten.

Een aparte vermelding verdient de agrarische hervorming. Moureaux noteerde dat ongeveer 80 procent van de Algerijnse bevolking van de landbouw leeft en dat dit zal nopen tot grondige hervormingen. Moureaux, merkte op dat men in 1960 in het FLN al van een “agrarische revolutie”³⁵ spreekt. Maar details geeft hij niet. Geweten is wel dat vooral de “nationalisten” het kleine landbezit wilden steunen en daarop hun sociale macht dachten te baseren, waardoor er eigenlijk van een agrarische “revolutie” geen sprake kon zijn.³⁶

Moureaux laat in deze voorbeschouwingen alle strategische problemen buiten beschouwing. Hoe men een op en top koloniale landbouw met grootgrondbezit die op de export naar Europa is gericht, kan hervormen, dat wordt door hem nergens verder uitgediept. Het gaat hem vooral om de regelingen die de machtsoverdracht tijdens een overgangsperiode administratief in goede banen moeten leiden. Wat geen gemakkelijke opdracht is, merkt Moureaux trouwens op, daar op dat moment de *Organisation de l'Armée secrète* met alle

mogelijke middelen (moordaanslagen, bommen) nog de akkoorden trachtte te saboteren. Maar het zou dan ook de verantwoordelijkheid van Frankrijk zijn om dit soort uitpattingen fors aan te pakken, te meer daar er eerst in Frankrijk nog een volksraadpleging over de onafhankelijkheid zou worden gehouden.

Een aantal passages worden uiteraard besteed aan de toekomst van de Europese minderheid in Algerije.³⁷ Zoals bekend leefden er ongeveer 1 miljoen Europeanen, de meesten van Franse origine, in de steden. Zij bezaten in de regel de Franse nationaliteit. Vandaar dat bij hen lange tijd de illusie leefde dat zij ook op Frans territorium verkeerden. Met de onafhankelijkheid zou aan deze toestand noodzakelijk een einde komen. Zij konden daarom, aldus de regeling, binnen een periode van drie jaar kiezen voor de Algerijnse nationaliteit. Kiezen voor de Franse nationaliteit betekende het statuut van vreemdeling aannemen. Pijnlijk punt was natuurlijk de mogelijke overgang naar een ander *juridisch* stelsel bij het aannemen van de Algerijnse nationaliteit. Het nieuwe regime in Algerije kon immers de Franse *code civil* vervallen verklaren en de islamitische wetgeving invoeren. Dat was geen vrolijk vooruitzicht.

Moureaux heeft zich over ook deze problemen gebogen. In deze bleef hij eerder optimist. Alle fundamentele vrijheden, zoals men die ook in de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* terugvindt, zouden ten aanzien van de persoonlijke vrijheden, de vrijheid van meningsuiting, onderwijs, taal, vereniging, en ook ten aanzien van de economische vrijheden, worden gerespecteerd. Er zou echter geen sprake meer zijn van de dubbele nationaliteit. Na drie jaar zouden de politieke rechten van de Franse staatsburger immers vanzelf uitdoven. Over de mogelijke problemen daarmee rept hij liever niet.

Veel belangrijker voor Frankrijk waren uiteraard de toekomstige “technische samenwerking” – om een eufemisme te gebruiken – tussen beide landen, het statuut van de Sahara en de aanwezigheid van Franse troepen op Algerijns grondgebied. Frankrijk wilde wel vertrekken uit Algerije, maar dacht nog altijd rechten kunnen doen gelden op de olie- en gasbronnen in de Sahara en op de marinebasis van Mers-el-Kebir. Hoe

was dat alles te rijmen met het principe van de nationale soevereiniteit en de territoriale integriteit?

Het commentaar van Moureaux is hier zuiver legalistisch: Algerije zal de rechten van de oliemaatschappijen moeten erkennen en de situatie op de wereldmarkt realistisch moeten benaderen. Al laat hij wel de mogelijkheid open dat Algerije een eigen ontwikkelingsbeleid voor olie en gas zal ontwerpen. Maar hij ziet ook wel het gevaar in van een passief beleid, waarbij de winsten die door de oliemaatschappijen worden gestort, door de Schatkist worden geïncasseerd.³⁸

Van enig antikolonialistisch, laat staan van een “revolutionair” discours is bij Moureaux geen sprake. Hij bekijkt de problematiek van de Algerijnse onafhankelijkheid als een zuiver juridisch akkoord, waarbij de boedelscheiding tussen de vroegere kolonie en het Franse moederland wordt beslecht. Zijn commentaar is daarom ook juridisch, omdat hij vooral de teksten van de akkoorden uitlegt voor een breder publiek. En toch. Moureaux had zeker geen zuiver juridische publicatie op het oog. Gezien de titel van het boek had hij vooral de Algerijnse *revolutie* in het vizier. Maar daar Moureaux vooral de *juridische* overgang van Algerije als koloniaal territorium naar onafhankelijke staat aanroert, wordt er nauwelijks aandacht besteed aan de sociale, economische en politieke consequenties van deze overgang. Met andere woorden: moest Algerije socialistisch worden of niet? En welke vorm van nationalisme zou men aanvaarden? Was het wel mogelijk om de Europese met de Arabische bevolking te verzoenen en in elkaar

te laten opgaan? De consequenties hiervan zouden zich onmiddellijk in 1962 op de meeste brutale wijze uiten in de vlucht van de grote meerderheid van de Europeanen, waardoor de Arabisering van de Algerijnse staat en maatschappij werd versneld. De ontwrichting van de economie was echter algemeen.

De Algerijnse natie werd door het vertrek van de Europese bevolkingsgroep wel uniform, maar ook traditioneler. De grootschalige industriële ontwikkelingspolitiek werd daarna betaald uit de olierente. Met alle sociale en ideologische gevolgen van dien voor de *agrarische* massa's die part nog deel hadden aan die olierente.³⁹

Tot slot

We zagen dat vooral morele criteria de deelnemers aan het CPPA inspireerden om zich voor de Algerijnse zaak in te zetten. Het betrof in vele gevallen jonge mensen. De meesten hadden de Tweede Wereldoorlog wel bewust meegemaakt, maar waren dan nog te jong om aan verzetsactiviteiten te hebben meegedaan. Na de Algerijnse onafhankelijkheid namen ze hun gewone beroepsactiviteiten weer op. Sommigen, onder andere Serge en Philippe Moureaux zouden in de politiek terechtkomen. Anderen maakten een carrière in de academische wereld of aan de balie. Het leek alsof hun engagement voor de Algerijnse zaak achteraf een bijkomstig incident was geweest, misschien wel betekenisvol, maar niet noodzakelijkerwijze bepalend voor de rest van hun leven. Ze deden iets zonder er echt lang bij stil te willen staan. Ze volgden in principe in dit opzicht Sartre die zich in deze periode in Frankrijk had ontpopt tot

het publieke geweten van de vooruitstrevende intellectuelen.

De samenstelling van het CPPA is daar een goede graadmeter voor. In het CPPA konden linkse christenen, linkse socialisten, socialistische vakbondsmilitanten, trotskisten en enkele communisten elkaar vinden. Onder hen was Serge Moureaux de belangrijkste, omdat hij als advocaat een spilfiguur in de verdediging van Algerijnse militanten was en daarna een vertrouwenspersoon voor de Voorlopige Algerijnse Regering werd bij het nemen van belangrijke politieke beslissingen. Toen het doel eenmaal was bereikt, nl. de onafhankelijkheid van Algerije een feit was, verdween de actieve belangstelling voor het nieuwe regime. Was de missie immers niet tot ieders tevredenheid volbracht?⁴⁰

Noten:

¹ *Le Soir d'Algérie*, 3 januari 2012.

² Serge Moureaux was echter wegens ziekte afwezig. Zijn broer Philippe, ook een “porteur de valises”, nam de honneurs waar.

³ Zie Fadila Maoudj, “Le front du Nord, ou l'histoire de militants belges engagés pour l'indépendance de l'Algérie”, *Le Soir*, 1 april 2012.

⁴ Zie boek van Jean L. Doneux en Hugues Le Paige, *Le Front du Nord des Belges dans la guerre d'Algérie (1954-1962)*, Brussel PolHis, 1991.

⁵ André Mommen, “Het kongres van de internationale liga tegen het imperialisme”, *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, jg. 11, nr. 1, 1977, pp. 39-55.

⁶ Jean Lacouture, *Algérie 1962, la guerre est finie*, Brussel: Éditions Complexe, 2002, blz. 98.

⁷ De generale staf geleid door Houari Boumedienne degradeerde tevens de minister van Buitenlandse Zaken Krim Belkacem. Deze laatste was de “historische” figuur die de opstand in de bergen van Kabylie had geleid. Deze volksoptstanden waren inmiddels door toedoen van de Franse repressie en het deporteren van de plaatselijke bevolking naar concentratiekampen doodgebloed.

⁸ Het is niet exact bekend hoeveel Franse staatsburgers in 1962 zijn gebleven. Men gewaagt soms van het ronde cijfer van 200.000, maar nadien zijn nog veel Fransen geëmigreerd.

⁹ De door de *Société Générale de Belgique* gedomineerde zinkreus *Vieille Montagne* bezat in Algerije diverse mijnen.

- ¹⁰ Dat gold niet voor Marc-Antoine Pierson en voor Guy Cudell. Guy Cudell zorgde er als burgemeester van Sint-Joost-ten-Node voor dat Algerijnen gemakkelijk aan papieren konden komen, als het moest ook vervalste.
- ¹¹ Dominique Masset, *Une affaire intérieure française ? La Belgique et la guerre d'Algérie (1954-1956)*, Louvain-la-Neuve : Ciacco éditeur, 1982.
- ¹² Vooral uit het Luikse met André Genot, Raymond Latin en Jacques Yerna, dus syndicalisten uit de directe omgeving van André Renard.
- ¹³ Jacques Gevers, "Le FLN en Belgique. Akli, Rabah, Serge et les autres...", in *Le Vif/L'Express*, 16 december 1988, blz. 81.
- ¹⁴ Onder hen telde men C. Debuyst, J. Gérard-Libois, E. Glinne, M. Liebman, B. Maiter, J. Taminiaux, P. Vercauteren, Pierre Verstraeten.
- ¹⁵ Serge Moureaux zou trouwens nooit lid van het CPPA worden.
- ¹⁶ Er waren ook nog Georges Aronstein, stafhouder Maurice Cornil, René Lallemand.
- ¹⁷ Francis Monheim (1934-98) studeerde te Leuven en huwde de Algerijnse Mimi Bensmaïne (1935-2009), lid vanaf 1956 van de *Union Générale des Etudiants Musulmans Algériens* en van de Wilaya III na de slag om Algiers, die naar België was gevlucht. Zie de documentaire film *Les émigrés nord-africains de Belgique* uit 1970 van Benoît Lamy en Francis Monheim. http://melanine.org/article.php?id_article=372
- ¹⁸ Gevers, *a.w.*
- ¹⁹ Marcel Liebman, *Né juif. Une famille juive pendant la guerre*, Gembloux: Duculot, 1977, blz. 180-1.
- ²⁰ In het appartement van zijn broer, place du Roi Vainqueur te Etterbeek, ontmoette hij vaak Algerijnse militanten. Joëlle Meskens, Véronique Kiesel, Colette Braeckman, "Des Belges dans la sale guerre d'Algérie", *Le Soir*, 8 maart 2012.
- ²¹ Marijke Van Hemeldonck, *Een schip met acht zeilen. De ontnuchtering van een gedreven socialiste en feministe*, Groot-Bijgaarden: Uitgeverij Scoop, 1995, blz. 24-25.
- ²² Masset, *a.w.*, blz. 125.
- ²³ Colette Braeckman, "Sur les traces des porteurs de valises belges pour le FLN, sur RTBF1 le Front du Nord", *Le Soir*, 21 april 1992.
- ²⁴ Marc de Kock, Serge Moureaux, André Merchie en Mourad Oussedik, *Les extraditions d'algériens ou le chemin de la guillotine*, Brussel: Serge Moureaux, 77, Avenue d'Auderghem, Bruxelles 4; Imprimerie TYPOREX, Galglaan 107, Gent.
- ²⁵ De SAC werd in 1960 officieel opgericht.
- ²⁶ Georges Dobbeleer, "Pierre Le Grève", *Rood*, 1 januari 2007. Georges Dobbeleer behoorde tot CPPA.
- ²⁷ <http://www.intervalle-dz.com/t366-guerre-d-algerie-les-colis-pieges-des-services-secrets>
- ²⁸ Joëlle Meskens, e.a., *a.w.*
- ²⁹ "Nous suivions à la lettre les consignes du GPRA." Joëlle Meskens, *a.w.*
- ³⁰ Masset, *a.w.*, blz. 126-7.
- ³¹ Serge Moureaux, *Avocats sans frontières. Le collectif et la guerre d'Algérie*, Algiers Casbah, 2000.
- ³² In de reeks *Cahiers libres*, nr. 34.
- ³³ Moureaux, *a.w.*, 1962, blz. 12.
- ³⁴ Id., blz. 35-37.
- ³⁵ Id., blz. 25.
- ³⁶ Zie hierover uitvoerig Jean Leca en Jean-Claude Vatin, *L'Algérie politique. Institutions et régime*, Parijs : Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1975, blz. 255-8.
- ³⁷ Moureaux, *a.w.*, 1962, , blz. 73-93.
- ³⁸ Id., blz. 134-5.
- ³⁹ Leca en Vatin, *a.w.*, blz. 258-62.
- ⁴⁰ Alleen sporadisch duiken de oudgedienden weer op in de Algerijnse ontwikkeling. Dat geldt voor A. Doucy en F. Monheim die tien jaar later nog aandacht hadden besteed aan de Algerijnse revolutie. A. Doucy en F. Monheim, *Les révolutions algériennes*, Parijs : Fayard, 1972.